

Västmanländska lokaler av internationell betydelse för svanar, gäss och änder *Anatidae*

Thomas Pettersson

Inledning

Syftet med denna uppsats är att redovisa de lokaler i Västmanland som enligt givna normer kan anses vara av internationell betydelse för andfåglar. Det är viktigt att sammanfatta de kunskaper vi idag har om dessa lokaler, inte minst för att göra uppgifterna lätt tillgängliga för planerande och beslutande myndigheter. För vissa lokaler har deras betydelse tidigare påvisats av t.ex. Malmstigen (1976) och Eriksson (1982), men någon heltäckande regional sammanställning har tidigare inte gjorts.

För att en lokal skall anses vara internationellt betydelsefull för någon art, skall lokalen regelbundet utnyttjas som rastlokal för minst 1 % av regionens (Nordvästeuropa) totalbestånd av arten (Atkinson-Willes 1972, 1976, Szijj 1972). De därvid fastställda nivåerna, som även redovisats av Nilsson (1976), framgår av tabell 1.

Vid genomgång av lokala rapportkommitténs (lrk) arkiv framkommer att fyra arter vid åtminstone några tillfällen uppnått resp. kriteriegräns i Västmanland, nämligen sångsvan *Cygnus cygnus*, kanadagås *Branta canadensis*, kricka *Anas crecca* och storskrake *Mergus merganser*.

Artvis genomgång

De fyra aktuella arterna presenteras nedan med data, dock med betoning på de senaste två decennierna.

Sångsvan

Från tiden före 1970 är uppgifter om antal över

Tabell 1. Kriterier för internationellt betydelsefulla rast- och övervintringslokaler för andfåglar i nordvästra Europa (efter Nilsson 1976).

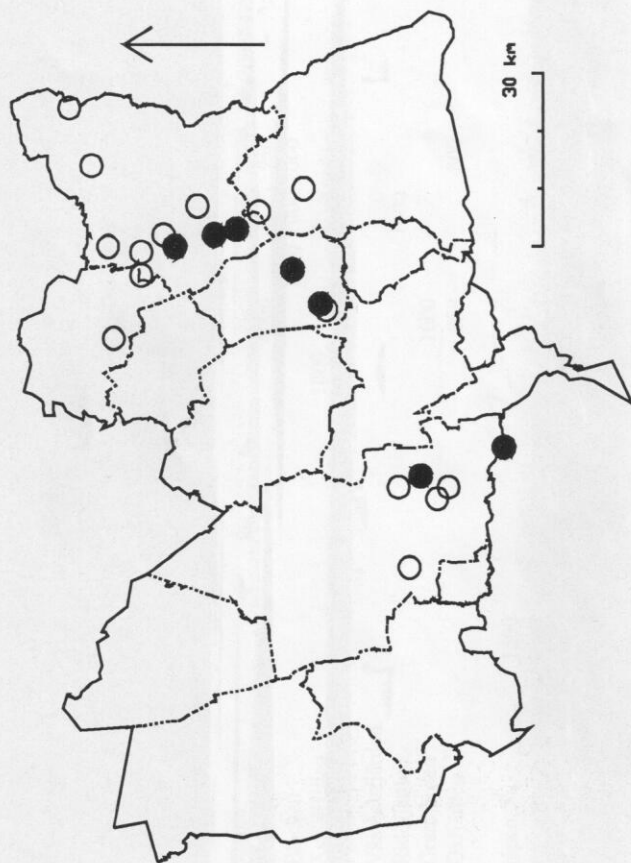
Knölsvan	1 200
Sångsvan	175
Sädgås	1 000
Grågås	1 700
Kanadagås	300
Bläsand	4 000
Kricka	1 500
Gräsand	10 000
Stjärtand	500
Skedand	200
Brunand	2 500
Vigg	5 000
Knipa	1 500
Salskrake	100
Storskrake	750

175 ex. sparsamma. Från Finnåkerssjön m.fl. sjöar i Fellingsbro uppger dock Ulander (1958) att antal på upp till 500 ex. ej var ovanligt under 1950-talet. Övriga uppgifter före 1970 är som följer: ca 200 ex. Sjömosjön, Fellingsbro/Götlunda, den 15 april 1956 (Ulander 1958), 230 ex. Fläcksjön, Fläckebo, våren 1960 (opubl.), 1 000 ex. Österhammarssjön, Fellingsbro, den 31 mars 1961 (Malmstigen 1976) och 750 ex. Österhammars-/Finnåkerssjön den 24 mars 1967 (Malmstigen 1976).

Större ansamlingar har noterats framför allt under våren, då södra och östra Västmanland berörs av ett nordostriktat sträck, se tabell 2 och figur 1. Höstetid har antal över 175 ex. registrerats endast i Sjömosjön under åren 1979-85, samt ett fåtal år i Fläcksjön resp. Finnåkerssjön.

Tabell 2. Lokaler med minst 175 sångsvanar 1970-89. Höstnoteringar som ej överträffats av vårnötering samma år markeras med kursiv stil. Lokalernas församlingstillhörighet anges enligt följande: *V.järn* = Västerfärnebo; *Fläck* = Fläckebo; *Ramn* = Ramnäs; *Sura* = Sura; *Fell* = Fellingsbro; *Götl* = Götlunda; *Mökl* = Möklinta; *Sala* = Sala; *Karb* = Karbenning; *Har* = Haraker; *Skul* = Skultuna; *Linde* = Linde.

Lokal	1970	71	72	73	74	75	76	77	78	79
Gorgen, <i>V.järn</i>	300		290	234	417	568	207	639	750	
Fläcksjön, <i>Fläck</i>			330	410	231	314			472	
Gussjön, <i>Fläck</i>										
Gnien, <i>Ramn</i>						185				
Norrnsjön, <i>Sura</i>									230	
Finnåkerssjön, <i>Fell</i>			580	800	570	290				
Sjömosjön, <i>Götl/Fell</i>						200				250
Lokal	1980	81	82	83	84	85	86	87	88	89
Hallaren, <i>Mökl/Sala</i>						300				450
Storsjön, <i>Mökl</i>			420	206		250	300			
Bynsjön, <i>V.järn</i>										315
Lågsjön, <i>V.järn</i>									250	
Lågsjön, <i>V.järn/Karb</i>										300
Holmsjön, <i>Karb</i>										207
Gorgen, <i>V.järn</i>	579	1225	412	400	1421	377	600	320	400	
Nötmyran, <i>V.järn</i>							228			
Gussjön, <i>Fläck</i>									350	
Fläcksjön, <i>Fläck</i>	891	650	740	250	350		715	260		320
Rörbosjön, <i>Fläck</i>			330	175		360	300			420
Hällsjön, <i>Fläck/Har</i>										
Skultunasågen, <i>Skul</i>			206							
Gnien, <i>Ramn</i>	178		230				230		435	263
Norrnsjön, <i>Sura</i>	200	487	250	357						437
Sörsjön, <i>Sura</i>					250					
Finnåkerssjön, <i>Fell</i>	270	350	260			200			280	
Övresjön, <i>Fell</i>				285						
Spannarbodasjön, <i>Fell</i>			180							
Sörbysjön, <i>Fell</i>				187						
Sjömosjön, <i>Fell/Götl</i>	390	191	315	290	250	200	320			400
Borsån, <i>Linde</i>										

Figur 1. Lokaler med minst 175 sångsvanar vid något tillfälle 1970-89. Fylld cirkel anger att antalet registrerats minst fem år av tio; ofylld cirkel högst fyra år av tio.

Kanadagås

Denna art inplanterades för första gången i Västerås 1945 (Ekberg 1959) och har sedan dess spritt sig till stora delar av Västmanland och är nu på sina håll allmän. Möjligen på grund av de västmanländska kanadagåsens onaturliga ursprung har arten hittills uppmärksamats mycket styvmoderligt i fågelskyddssammanhang. I de rapporteringsmallar som lrk uppställt har inga önskemål om stora kanadagås-flockar funnits med. Trots detta finns uppgifter i viss utsträckning, se tabell 3 och figur 2.

Kricka

Arten är överlag svåraxerad. Bland annat av denna anledning har antal över 1 500 ex. noterats endast vid fyra tillfällen, dock på samma lokal, Fläcksjön: 2 055 ex. den 28 april 1978 (Eriksson 1982), samt vid tre tillfällen våren 1981, som mest 1 710 ex. den 27 april 1981 (Larsson m.fl. 1982).

Storskrake

Före 1970 finns endast en uppgift om någon större ansamling, nämligen ca 3 000 ex. i Gläpen, Sura, i slutet av oktober 1967 (Avelin 1969).

Med ett undantag har stora flockar noterats enbart under senhösten. Undantaget utgörs av 950 ex. i mälarfjärden Galtén den 16 april 1979 (opubl.).

Som framgår av tabell 4 har stora flockar setts företrädesvis i de stora sjöarna Mälaren och Hjälmaren medan enstaka uppgifter finns från andra sjöar.

Diskussion

De föreslagna kriterierna och dess grunder kan givetvis diskuteras. Detta skall dock inte närmare göras här, med undantag av begreppet "regelbundet". Det sägs inte i något av de arbeten jag studerat vad som egentligen avses med regelbundenhet. När det gäller de här aktuella västmanländska lokalerna har jag dock

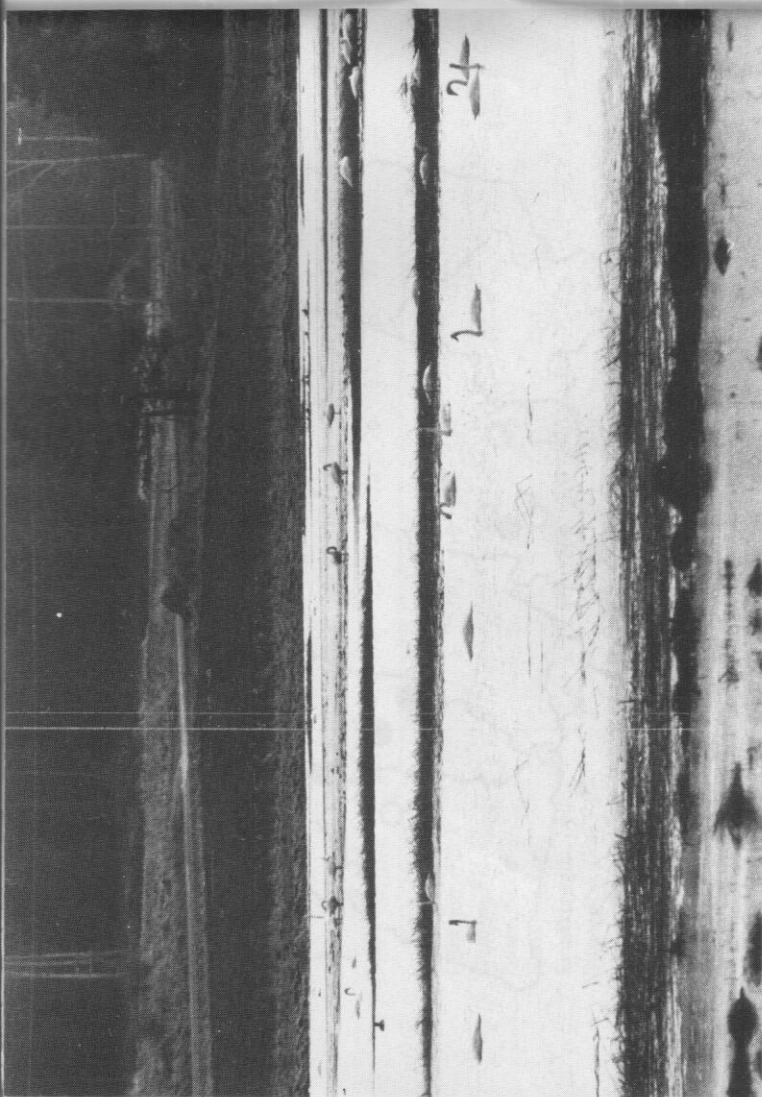
Tabell 4. Lokaler med minst 750 storskrakar 1970-89. Den enda vårnötningen markeras med kursiv stil. Lokalernas församlingsstillhörighet, utom Mälaren och Hjälmaren, anges enligt följande: *Sura* = Sura; *Fell* = Fellingsbro; *Näsby* = Näsby.

Lokal	1970	71	72	73	74	75	76	77	78	79
Mälaren										
Galten						4000				950
Blacken					1000				1500	1000
Asköfjärden									3000	
Fulleröfjärden										1000
Västeråsfjärden										
Ridöfjärden										
Granfjärden						1000				
Oxfjärden						850				800
Gläpen, <i>Sura</i>	1500									
Sörsjön, <i>Sura</i>							930			
Oppåsen, <i>Fell</i>					1000					
Väringen, <i>Näsby</i>							800			

Lokal	1980	81	82	83	84	85	86	87	88	89
Mälaren										
Galten										1000
Asköfjärden	2000									
Fulleröfjärden		1500								
Västeråsfjärden									1500	
Granfjärden				1000	900		2100			
Hjälmaren				3000		7000				

fastnat för att de uppställda kriteriegränserna skall uppnås minst fem år av tio för att regelbundenhet skall sägas vara fallet. I genomsnitt vartannat år kan tyckas vara ett lågt krav, men med tanke på att många lokaler ej taxeras årligen under sträcktopparna anser jag det ändå vara rimligt.

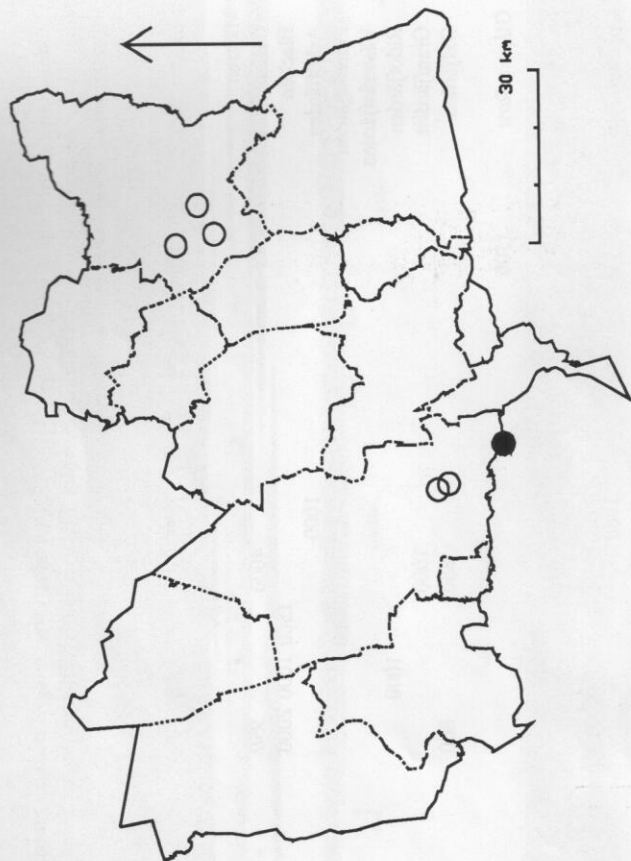
En jämförelse bakåt i tiden avseende olika lokalers betydelse genom tiderna försvåras av främst två skäl. Dels är tillgängliga data från tiden före mitten av 1970-talet mycket sporadiska, dels ligger en osäkerhet i de för 20 år sedan uppställda kriteriegränserna. Möjligheterna att beräkna bestånden har i vissa fall förbättrats

Sångsvanar i Fläcksjön, en internationellt betydelsefull fågellokal. Foto: Hans Larsson.

Tabell 3. Lokaler med minst 300 kanadagäss 1980-89. Lokalernas församlingsstillhörighet anges enligt följande: *V.färn* = Västerfärnebo; *Fläck* = Fläckebo; *Fell* = Fellingsbro; *Götl* = Götlunda.

Lokal	1980	81	82	83	84	85	86	87	88	89
Gorgen, <i>V.färn</i>				450	600					
Fläcksjön, <i>Fläck</i>				540						
Gussjön, <i>Fläck</i>					375		300			
Sällingsjön, <i>Fell</i>				550						450
Sörbysjön, <i>Fell</i>						350				
Sjömosjön, <i>Fell/Götl</i>	400	550	350		760	1000	700			700

Figur 2. Lokaler med minst 300 kanadagäss vid minst ett tillfälle t.o.m. 1989. Beteckningar som i fig. 1.

och totalbeståndens storlek kan ha undergått förändringar genom åren. Några revideringar av kriteriegränserna på grundval av olika arters eventuella numerära förändringar har mig ver-
terligen inte gjorts.

I vissa fall kan tveksamheter uppstå när det gäller den geografiska avgränsningen av lokaler. Skall t.ex. Mälaren behandlas som en lokal eller skall man separera olika fjärdar och vikar från varandra? Enligt min mening bör denna syn vara flexibel och relateras till eventuell hotbild. Vid en reglering av vattenregimen i en sjö, som nu är fallet i exempelvis Hjälmaren och Mälaren, bör eventuella negativa effekter av denna åtgärd relateras till hela det påverkade området. Ett annat exempel utgörs av det långa planerade, men nu avstyrda, grävningsföretaget i Svartån. Även i detta fall bör alltså de berörda lokalernas värden slås samman när man avväger intressena. Resonemanget är givetvis tillämpbart även i motsatt riktning. Vid t.ex. en exploatering av en mälarevik för en

småbåtshamn bör, enligt min mening, alltså endast det berörda området medtas i avvägningen.

En fara kan ligga i att koncentrera alltför stora uppmärksamhet på de lokaler som regelbundet hyser minst 1 % av Västeuropas bestånd av en viss art. Man kan spekulera i att en stor andel av vissa arters bestånd aldrig uppträder i stora koncentrationer, m.a.o. hur stor del av resp. arts bestånd återfinns på de uppmärksammade lokalerna? Andra arter, t.ex. lommar, har inte alls uppmärksamats i dessa sammanhang.

Epitetet "internationellt betydelsefull" torde, om det håller vad det lovar, vara beteckning för de mest värdefulla lokalerna, d.v.s. de med högsta skyddsvärde. I Sverige har regeringen utpekat 30 st. s.k. CW-områden, d.v.s. våtmarksområden som anses vara internationellt betydelsefulla (Naturvårdsverket 1989). I Västmanland finns ett sådant CW-område, nämligen Svartaområdet (Gorgen, Nötmyran, Gussjön och Fläcksjön). Andra lokaler, som i

Tabell 5. Lokaler av internationell betydelse för andfåglar enligt denna uppsats jämfört med värdering i olika planeringssammanhang.

Lokal	Klassning i naturvårdsplan	Riksintrasse för naturvård	CW-list
Gorgen	I	X	X
Fläcksjön	I	X	X
Rörbojsjön	II		
Gnien	I	X	
Norrnsjön	II		
Mälaren (delvis)	I	X	
Sjömosjön	I	X	
Finnåkerssjön	II		

denna uppsats har befunnits vara internationellt betydelsefulla för någon eller några arter, är alltså inte CW-listade. Svenska myndigheter värderar naturområden i främst två sammanhang. Dels i de länsvisa naturvårdsplanerna, där områden ges en av tre värdeklasser (I, II, III; högsta naturvärde, mycket högt naturvärde resp. högt naturvärde), dels de av naturvårdsverket, med stöd av naturresurslagen, utpekade s.k. riksobjekten för naturvård. Av tabell 5 framgår att överensstämmelsen mellan myndigheternas planeringsdokument och CW-listningen å ena sidan och detta material är bristfällig.

Material till denna uppsats bygger till övervägande del på spontana rapporter genom åren från amatörornitologer till VOF:s rapportkommitté. Ett syfte med denna uppsats är också att visa vilken stor betydelse denna rapporteringsverksamhet har för kunskapen om arter och lokaler. Det är min förhoppning att intresset för detta fortsätter och att myndigheterna på ett konsekvent sätt förvaltar denna kunskap.

Litteratur

Atkinson-Willes, G.L. 1972. The International Wildfowl Censuses as a Basis for Wetland Evaluation and Hunting Rationalization. *Proc. Forth Int. Reg. Meeting on Wildfowl and Wildfowl Conservation, Ramsar 1971:*

87-110.

Atkinson-Willes, G.L. 1976. The numerical distribution of ducks, swans and coot as a guide in assessing the importance of wetlands. *Proc. Int. Conf. Conserv. Wetlands and Waterfowl, Heiligenhafen 1974:* 199-271.

Avelin, H. 1969. Fågelrapport från Västmanland 1967. *Vår Fågelvärld* 28: 56-57.

Ekberg, G. 1959. Kanadagässen i Västerås. *Jaktsignalen* 16[2]: 8-11.

Eriksson, B. 1982. *Rastande andfåglar och vadare i Svartaområdet 1976-82*. Länsstyrelsen i Västmanlands län informerar, nr 18/1982.

Larsson, S., Andersson, M., Källebrink, K.-G. & Askund, L. 1982. Fågelrapport för Västmanland 1981. *Fåglar i Västmanland* 13: 67-86.

Malmstigen, J.-E. 1976. Sångsvanens sträck i V. Västmanland våren 1976. *Meddelanden från Västmanlands Ornitologiska Förening* 7[2]: 8-10.

Naturvårdsverket. 1989. *Svenska våtmarker av internationell betydelse. Våtmarkskonventionen och CW-listan*. Solna.

Nilsson, L. 1976. Internationellt betydelsefulla rast- och övervintringslokaler för andfåglar i södra Sverige. *Vår Fågelvärld* 35: 130-136.

Sziji, J. 1972. Some suggested criteria for determining the international importance of wetlands in the western Palearctic. *Proc. Int. Conf. on Conservation of Wetlands and Waterfowl*. Ramsar.

Ulander, Å. 1958. Onormaliteter våren och

sommaren 1956, några anteckningar från södra Bergslagen. *Vår Fågelvärld* 17: 53-56.

Thomas Pettersson, Härnevigatan 3 A, 723 41 Västerås

Teknik och människor
Kunskap och kvalitet

Proffs Repro

Din samarbetspartner
för kvalificerat
repro-arbete.

Tel. 021-30 01 35